

До спеціалізованої вченої ради Д.35.052.19
у Національному університеті
«Львівська політехніка»
79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження
Коваля Ігоря Мирославовича
на тему: «Метаантропологія менталітету: правовий вимір»
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.12 – філософія права

Актуальність теми, розкритої у дисертаційному дослідженні Коваля Ігоря Мирославовича не викликає сумнівів. У своїй роботі автор досліджує правовий вимір метаантропології менталітету через функціональне значення менталітету в буденному правовому полі, осмислення проблем формування менталітету у граничному екзистенційному вимірі, а також, особливості існування менталітету у позаграничному природно-правовому просторі.

Зростаюча увага до ціннісних вимірів формування і розвитку суспільства та права зумовлена потребами сучасного світу, гуманізації і гуманітаризації суспільства, з одного боку, і очевидними суперечностями між підвищеними вимогами до духовної, моральної і психологічної культури людини і не завжди достатнім рівнем забезпечення загальнолюдського принципу права, що відображає низку незаперечних вимог до держави і суспільства.

Людину крізь призму філософування вивчає значна кількість наук. Чільне місце в науковій поліфонії сьогодення належить філософії права, яка досліджує людину у взаємопоєднувальній дихотомії «людина – право». Саме в контексті цього взаємовідношення можна простежити розвиток категорії менталітету. Проте для цього потрібно розглянути насамперед поняття менталітету, з'ясувавши, яке значення в нього вкладають, що, беззаперечно, автору вдалося зробити.

Менталітет, зокрема правовий, пронизаний людиномірністю. Буття правового менталітету забезпечує різноманітна діяльність людини, зокрема це

здійснюється в духовній сфері. Духовна сфера, насичена людським розумом і почуттями, створює умови функціонування людини. До таких умов належить і правовий менталітет. Людина не завжди і не одразу відчуває, що невідомі сили нею керують, а вона вимушено підкоряється їм. У цьому й полягає сутність людських ментальних норм, правил.

З огляду на положення, викладені вище та дисертантом в авторефераті на с. 1, у рукописі дисертації на с. 16-17, актуальність теми є обґрунтованою та не викликає сумнівів.

Закономірним, з огляду на актуальність теми, є **зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами**. Як відзначає дисертант (с. 2 автореферату, та с. 18 дисертації), дисертаційну роботу виконано у рамках наукової тематики: «Філософські та теоретичні концепції держави і права» (державний реєстраційний номер 0113U001356) Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка».

Вона узгоджується із концептуальними засадами і завданнями низки загальнодержавних концепцій і програм.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім. Він забезпечений використанням широкого літературного інструментарію та історіографічною і джерельною базою.

Зокрема, використано міждисциплінарний підхід, сутність якого полягає у з'ясуванні предмета дослідження у зв'язку з філософськими, правовими та соціологічними науками. Такий підхід створює основу для комплексного аналізу проблеми, дослідження її витоків та засадничих ідей.

Здійснено аналіз наукових праць мислителів минулого у їх генезі та еволюції (с. 1-2 автореферату та с. 17-18 дисертації), аналіз міжнародних та внутрішньодержавних монографічних джерел. Дисертантом опрацьовано 237

спеціальних і загальних джерел, у яких відображено різні аспекти проблематики.

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації; встановлено зв'язок роботи з науковими програмами; визначено мету і завдання, об'єкт, предмет та методологію дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення його результатів; наведено дані про їх апробацію, про публікації, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Стан наукової розробки теми та методологія дослідження» містить два підрозділи, у яких розглянуто погляди вітчизняних і зарубіжних вчених щодо правового менталітету, а також, сформовано методологічну основу дослідження.

Розділ 2 «Філософсько-правові детермінанти антропології менталітету» складається з чотирьох підрозділів і присвячений обґрунтуванню категорій «менталітет» і «ментальність». У розділі вдало розкрито принципи, функції та компоненти правового менталітету, а також висвітлено співвідношення правового менталітету з такими категоріями, як «правосвідомість» та «правова культура».

Розділ 3 «Менталітет у метаантропологічно-правовому вимірі» складається з чотирьох підрозділів та присвячений аналізу менталітету в буденному, екзистенційному та позаграничному вимірах. Також ґрунтовно проаналізовано і розкрито інтелігібельні та сенсигібельні принципи менталітету.

Автор переконливо доводить, що менталітет як статика складається з базових теоретичних невідомих компонентів, які є основою інтегральних установок, настанов, потенційними засадами світосприйняття і які можуть (за певних умов) проявитися в життєдіяльності людини. Своєю чергою, у ментальності як динаміці проявляються тільки деякі елементи менталітету у формі мислення, почуття, пристрастей, дій.

Обґрунтовано тезу про те, що правовий менталітет має компоненти, пов'язані з правовою природою людини, природним та позитивним правом.

Антропологічні компоненти правового менталітету вписуються в логічну схему: детермінізм – людина – причина – закономірність.

Загалом, аналіз змісту розділів дисертації, висновків до них та загальних висновків дозволяє підсумувати, що мета і завдання дослідження реалізовані.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації засвідчені використанням теоретичних здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували тему.

Позитивно відзначимо те, що запропоноване сучасне наукове дослідження правового виміру метаантропології менталітету базується, перш за все, на класичному спадку філософсько-правових шкіл, та розглядається як багатоаспектне явище, що знайшло свій вияв у правотворчості, різних галузях права та міжнародному праві.

Як позитивний момент варто відзначити чітке окреслення об'єкта та предмета дослідження.

До останнього часу в науковій літературі розглядалися окремі філософсько-правові аспекти ментальної культури. Новизна проведеної роботи полягає в тому, що це одна із перших спроб на основі аналізу, накопиченого в науковій літературі, виконати комплексне дослідження саме філософсько-правових засад правового виміру метаантропології менталітету. Наукове дослідження виконане з використанням широкої філософської та науково-правової інформації.

Положення, оцінки та висновки дисертації можуть бути використані в подальших дослідженнях з філософії права, психології права, соціології права, галузевих правових наук. Практичне застосування результатів дисертаційної роботи полягає у можливості написання енциклопедичних статей, довідкового матеріалу, посібників та підручників із навчальних дисциплін: «Філософія права», «Проблеми філософії права», «Юридична психологія».

Автореферат оформлений згідно вимог які ставляться до такого виду наукових робіт і відповідає змісту дисертації.

Дисертація написана літературною українською мовою, в науковому стилі.

Разом з тим, дисертаційне дослідження Ковалю Ігоря Мирославовича, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів дисертаційного дослідження.

1. У підрозділі 3.1 «Менталітет у буденному правовому полі» доцільно було б висвітлити ментальну культуру людини, як першооснову правового менталітету через її цілі, що полягають у пізнанні істини. Адже ментальна культура має на меті безмежні дослідження світобудови і життя людини загалом. Ментальна культура, її цілі досліджень, це досягнення вищого рівня пізнання життя. Все що людина має сьогодні, це фундамент для реалізації цілей ментальної культури.

2. В контексті задекларованої проблематики, доцільно провести порівняльний аналіз категорій «правовий менталітет», «правова самоідентифікація», «правова свідомість», що сприятиме всебічному аналізу та розкриттю поставлених завдань.

3. Викликає певні сумніви і вимагає додаткового обґрунтування доцільність використання автором словосполучення «антропологічно-правовий» щодо менталітету, зокрема у підрозділі 2.3 «Антропологічно-ментальна правосвідомість». Особливо, якщо дисертант зазначає на с. 7 автореферату та у підрозділі 2.2 «Антропологічні компоненти правового менталітету», що правовий менталітет має компоненти, пов'язані з правовою природою людини, отже, без людини не може існувати.

4. Виходячи з того, що менталітет, зокрема і правовий менталітет, загалом характеризується як система переконань, уявлень і поглядів індивіда або суспільної групи, відтворення сукупного досвіду попередніх поколінь,

варто дослідити особливості та чинники деформації менталітету, а також, способи подолання такої деформації і їх вплив на формування правового менталітету, менталітету у правовому полі держави, що науково доповнить підрозділ 3.1 «Менталітет у буденному правовому полі» (С. 116-128 дисертації).

5. На основі проведеного дослідження, дисертанту варто приділити увагу проблемам що стосуються дослідження особливостей менталітету в різних правових системах світу, застосувавши компаративістський підхід.

Попри це, наголосимо, що висловлені зауваження мають дискусійний та рекомендаційний характер і не применшують наукової цінності дисертаційного дослідження.

Відтак, незважаючи на висловлені зауваження, зазначимо, що зміст дисертаційного дослідження відповідає паспортів спеціальності 12.00.12 – філософія права і є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові обґрунтовані результати, котрі в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки філософії права.

Дисертаційне дослідження відповідає вимогам п 9, 11, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Коваль Ігор Мирославович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права.

Офіційний опонент:

**Ректор Хмельницького
університету управління та права,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України**

О. М. Омельчук